

ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ ΠΡΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ

Νικόλαος Π.Σοϊλεντάκης, ΔρΝομ.

Πρόεδρος Έφετών Διοικ. Δ/ρίων έ.τ.

**Τό περί λοιμοῦ Ψήφισμα τοῦ «δικτάτορος»
Καποδίστρια
(περί τῶν έννοιῶν δικτάτωρ καί ψήφισμα)**

Τιμή στόν

Καθηγητή Γεώργιο Π. Νάκο

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Από τήν αὐτονομία στήν ανεξαρτησία. 2. Κυβερνήτης τίνος κράτους ; 3. Ἡ συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας. 4. Ἦταν δικτάτωρ ;
5. Ὁ χαρακτήρας τῶν ψηφισμάτων. 6. Ἡ πανώλης. 7. Τό ΙΕ΄ Ψήφισμα καί ἡ Ὑγειονομική Διάταξη. 8. Συμπέρασμα.

1. Ἀπό τήν αὐτονομία στήν ανεξαρτησία. Μέ τήν Ἰουλιανή Σύμβαση (6 Ἰουλίου 1827) μεταξύ Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Ρωσσίας προβλέφθηκε ἡ δημιουργία ὄχι ανεξάρτητου, ἀλλά αὐτόνομου ἑλληνικοῦ κράτους φόρου ὑποτελοῦς στόν Σουλτᾶνο, μέ ὅρια πού θά καθορίζονταν κατόπιν διαπραγματεύσεων «*μέ τίς δύο ἀντιμαχόμενες παρατάξεις*». Σέ μυστικό ἄρθρο τῆς Συμβάσεως ὀριζόταν, ἐάν οἱ ἀντιμαχόμενοι (στήν οὐσία ὁ Σουλτᾶνος) δέν δέχονταν μέσα σέ ἕνα μήνα τήν μεσολάβηση τῶν Τριῶν Δυνάμεων καί τήν προτεινόμενη ἀνακωχή, αὐτές θά ἀναλάμβαναν δυναμικά τήν παύση τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ὁ ὅρος αὐτός καί ἡ ἄρνηση τῆς Τουρκίας ὀδήγησαν στή ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου (8 Ὀκτωβρίου 1827), στό «*άτυχές συμβάν*», ὅπως τήν χαρακτήρισε ἡ ἀγγλική

κυβέρνηση. Παρά ταῦτα, ἡ φιλοπόλεμη τουρκική στάση δὲν ἄλλαξε.

Ἡ Ρωσσία ἐπικαλέσθηκε τὴν μὴ ἐφαρμογὴ ἀπὸ τὴν Τουρκία τῆς Συνθήκης τοῦ Ἄκκερμαν καὶ τῆς Ἰουλιανῆς Συμβάσεως καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμο ἐναντίον της στίς 14 Ἀπριλίου 1828, διαβεβαιώνοντας τὴν Ἀγγλία καὶ τὴ Γαλλία ὅτι δὲν εἶχε τὴν πρόθεση νὰ θίξει τὴν πολιτικὴ ὑπόστασή της. Ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος κατέληξε τὸ ἐπόμενο ἔτος (2 Σεπτ. 1829) στὴ Συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἡ ὁποία ἐξυπηρετοῦσε ρωσσικὰ συμφέροντα. Μὲ τὸ ἄρθ. 10 τῆς Συνθήκης ἡ Τουρκία ὑποχρεωνόταν νὰ ἀναγνωρίσει τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος. Ἦταν ἡ πρώτη συρρίκνωση τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας στὴν Εὐρώπη. Μέχρι τότε καμιὰ Δύναμη δὲν μίλησε γιὰ πλήρη ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος. Ἀντιθέτως, καὶ οἱ Τρεῖς Δυνάμεις (Ἀγγλία, Γαλλία, Ρωσσία) ἀπέβλεπαν σὲ κράτος φόρου ὑποτελοῦς μὲ ὄρια ἢ μὲν Ἀγγλία μέχρι τὸν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου, ἢ δὲ Γαλλία σὲ κράτος ποῦ περιελάμβανε καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ στὴ δημιουργία γαλλικῆς ἀποικίας στὴ Μεσσηνία, ὅπως εἶχε ἐπιδιώξει πάλι τὸ 1776 μετὰ τὴ Συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ-Καῖναρτζῆ τὴ δημιουργία ἀποικίας ὑπὸ ἐλληνογαλλικὴ διοίκηση¹. Μόνο ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Γλάδστον (W. Gladstone, 1809-1898), λίγες ἡμέρες μετὰ τὴ Συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως, φοβούμενος τὴν Ρωσσικὴ ἐξάπλωση εἶπε ὅτι «*πρέπει νὰ ἀναστήσωμεν μίαν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν*»² καὶ ἔγραψε: «*Τὸ 10^ο ἄρθρον τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀποτελεῖ τὸ διεθνὲς συμβόλαιον τῆς υπάρξεως*

¹ Δ. Θέμελη-Κατηφόρη, Τὸ γαλλικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔκδ. Ἐπικαιρότητα, 1985, σελ. 63, Ν. Σοϊλεντάκης, Ὁ Καποδίστριας, ὁ Μαιζών καὶ ἡ πανώλης, σὲ Ἐταιρεία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν, «Πελοποννησιακά» τομ. Λ2, 2011, σελ. 256, 276

² Σπ. Μαρκεζίνης, Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, τομ. 1ος, σελ. 62-63

τῆς Ἑλλάδος ὡς κράτους ἀνεξαρτήτου»³. Μὲ τὸ Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου τῆς 22 Ἰανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830 ἀναγνωρίσθηκε ἡ πλήρης ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος μὲ κληρονομικὸ μοναρχικὸ πολίτευμα καὶ μόνο μὲ τὸ Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου τῆς 7ης Μαΐου 1832, ὡς συνέχεια τοῦ προηγουμένου, καθορίσθησαν τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος.

2. Κυβερνήτης τίνος κράτους ; Στὶς 6 Ἰανουαρίου 1828 ὁ Καποδίστριας, ἐκλεγμένος κυβερνήτης ἀπὸ τὴν Γ' ἐν Τροιζῆνι Ἐθνοσυνέλευση τοῦ 1827, ἔφθασε στὸ Ναύπλιο γιὰ νὰ δημιουργήσει καὶ νὰ θεμελιώσει κράτος. Τὸ τί βρῆκε τὸ περιέγραψε ὁ ἴδιος στὴ συνομιλία του μὲ τὸν μελλοντικὸ του δολοφόνου Γ. Μαυρομιχάλη πού τὸν ἐπισκέφθηκε μὲ *«τὴ λαμπρότερη ἐνδυμασία του, βουτηγμένη εἰς τὸ μάλαμα»* καὶ τὴν διέσωσε ὁ Γ. Τερτσέτης. Στὴν Αἴγινα τὸν ὑποδέχθηκαν: *«γυναῖκες ἀναμαλλiάρες, ἄνδρες μὲ λαβωματιές πολέμου, ὄρφανὰ γδυτὰ, κατεβασμένα ἀπὸ τές σπηλιές... γέροντες μοῦ ζητοῦσαν νὰ ἀναστήσω τοὺς ἀπεθαμένους τους, μανάδες μοῦ ἔδειχναν εἰς τὸ βυζι τὰ παιδιὰ τους καὶ μοῦ ἔλεγαν νὰ τὰ ζήσω καὶ ὅτι δέν τοὺς ἀπέμειναν παρὰ ἐκεῖνα καὶ ἐγώ... Δέν ἔφερα ξένους ὀπλοφόρους, συνοδείαν μου ἔχω μόνο τὴν πειθῶ, τὸ φίλεργον καὶ τὰ τίμια γηρατεῖα.... Μοῦ ἐδώσατε τοὺς χαλινούς τοῦ κράτους· τίνος κράτους; Μετροῦμε εἰς τὰ δάκτυλα τὴν ἐπικράτειά μας, τ' Ἀνάπλι, τὴν Αἴγινα, Πόρον, Ὑδραν, Κόρινθον, Μέγαρα, Σαλαμίνα. Ὁ Ἰμβραϊμῆς κρατεῖ τὰ κάστρα καὶ τὸ μεσόγειον τῆς Πελοποννήσου, ὁ Κιουτάγας τὴν Ρούμελη, πολλὰ νησιὰ βασανίζονται ἀπὸ αὐτεξούσιον στρατιώτην καὶ ἀπὸ τὴν πειρατεῖαν, τὰ δύο μεγάλα καράβια σας εἶναι ἀραμμένα ξαρμάτωτα*

³ Δ. Κόκκινος, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, (ἔκδ. Μέλισσα, 1969), τομ 6^{ος}, σελ. 433

είς τόν Πόρον, ἡ Ἀθήνα ἔφαγε πέρυσι τούς ἀνδρειωτέρους τῶν Ἑλλήνων. Ποῦ τό θησαυροφυλάκιον τοῦ ἔθνους; Ἀκούω, ἐπουλήσατε καί τή δεκατιά τοῦ φετινοῦ ἔτους πρὶν ἀκόμα σπαρθεῖ τό γέννημα....τό δημόσιον εἶναι πλακωμένον ἀπό δύο ἑκατομμύρια λίρες στερλίνες χρέος, ἄλλα τόσα ζητεῖτε οἱ στρατιωτικοί, ἡ γῆ εἶναι ὑποθηκευμένη εἰς τούς Ἄγγλους δανειστάς· ἀνάγκη νά τήν ἐλευθερώσωμεν μέ τήν ἰδίαν ἀπόφασιν, ὡς θά τήν ἐλευθερώσωμεν καί ἀπό τά ἄρματα τοῦ Κιουτάγα καί τοῦ Αἰγυπτίου...»⁴. Καί δέν βρῆκε μόνον αὐτά, ἀλλά «ἀντί λαοῦ ὑπῆρχεν ἄμορφος ἀνθρώπων σωρός, ἀντί διοικήσεως ἀναρχίαν»⁵ καί κυβερνητική παράλυση συνεπεία τῆς ἐξαρτήσεως τῆς κυβερνήσεως ἀπό τή Βουλή⁶, ἀπειθαρχία καί περιφρονητική στάση τῶν διορισμένων ξένων ἀρχηγῶν Στρατοῦ καί Στόλου (Τσώρτς καί Κόχραν) καί ἐκβιαστική συμπεριφορά τῶν ἀρχηγῶν τῶν ξένων στόλων⁷.

3. Ἡ συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας. Ὁ Καποδίστριας ἀρνήθηκε νά ὀρκισθεῖ στό Σύνταγμα, διότι ὅπως διέσωσε ὁ Ν. Σπηλιάδης εἶπε στήν Ἀντικυβερνητική Ἐπιτροπή⁸ ποῦ τόν ἐπισκέφθηκε: «δέν δύναμαι νά σᾶς ὑποσχεθῶ νά φυλάξω ὅ,τι δέν ἔχετε καί δέν μέ παραδίδετε· πλήν, σᾶς ὑπόσχομαι νά προσπαθῆσω διά τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅσον δύναμαι». Ἀκολούθησαν «ἀπόρρητοι μὲν, ἀλλ' ἐλεύθεροι κ' ἔντιμοι ἐξηγήσεις περὶ τῆς παρουσίας ἀξιοδακρύτου θέσεως τῆς Ἑλλάδος»

⁴ Ὅλη ἡ συνομιλία στοῦ Ντ. Κονόμου, Ὁ Γ. Τερτσέτης καί τὰ εὐρισκόμενά του, 1984, σελ. 795 ἐφ.

⁵ Ν. Δραγοῦμης, Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις (ἔκδ. Ἑρμῆς, 1973), τομ. Α' σελ. 199

⁶ Ν. Ἀλιβιζᾶτος, Εἰσαγωγή στήν Ἑλληνική Συνταγματική Ἱστορία, 1981, σελ. 36

⁷ Ἄλ. Δεσποτόπουλος, Ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας καί ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος (ΜΙΕΤ), 1996, σελ. 73 ἐπ.

⁸ Ἡ Τριμελής Ἀντικυβερνητική Ἐπιτροπή (Γ. Μαυρομιχάλης, Ἰω. Μιλαήτης καί Ἰω. Νάκος) ἐξελέγη ἀπό τήν Γ' Ἐθνοσυνέλευση γιά τήν Προσωρινή Διοίκηση μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἐκλεγέντος Κυβερνήτη καί ἀντικατέστησε τήν Διοικητική Ἐπιτροπή τοῦ 1826.

μέ τα μέλη τῆς Βουλῆς. Ὑπό τὴν ἀπειλή ἀναχωρήσεώς του ἐάν δὲν δέχονταν τοὺς ὄρους του, ἡ Βουλή ἐκχώρησε τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία προσωπικά στὸν Καποδίστρια μέ τὸ ΝΗ΄ Ψήφισμά τῆς 18ης Ἰανουαρίου. Ὡς αἰτιολογία προβλήθηκε ὅτι: *«αἱ δειναί τῆς πατρίδος περιστάσεις καί ἡ διάρκεια τοῦ πολέμου δὲν ἐσυγχώρησαν, οὔτε συγχωροῦσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐν Τροιζῆνι ἐπικυρωθέντος καί ἐκδοθέντος Πολιτικοῦ Συντάγματος καθ’ ὅλη αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν· ἐπειδὴ ἡ σωτηρία τοῦ ἔθνους εἶναι ὁ ὑπέρτατος νόμος...Καί ἐπειδὴ ὁ Κυβερνήτης ἐπρόβαλε σχέδιον μεταβολῆς Διοικήσεως προσωρινῶς»*, ἡ Βουλή θέσπισε *«προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἐπικρατείας»*. Μέ τὸ ἴδιο ψήφισμα συνεστήθη 27μελὲς συμβουλευτικὸ ὄργανο τοῦ Κυβερνήτη ὀνομαζόμενον *«Πανελλήνιον»*⁹. Τὰ μέλη του ἐπελέγησαν ἀπὸ τὸν Καποδίστρια ἀπὸ κατάλογο πού ὑπέβαλαν ἡ Ἀντικυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ, ἡ αὐτοδιαλυθεῖσα Βουλή καί ἀρχιερεῖς. Στὶς τρεῖς ἀνώτερες θέσεις τοῦ Πανελληνίου διορίσθησαν οἱ Γ. Κουντουριώτης, Ἀν. Ζαΐμης καί Π. Μαυρομιχάλης πού ἐκπροσωποῦσαν ἀντιστοίχως τὰ νησιά, τὴ βόρεια καί τὴ νότια Πελοπόννησο. Γραμματέας Ἐπικρατείας διορίσθηκε ὁ Σπ. Τρικούπης ἐκπρόσωπος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τὸ Πανελλήνιον ὅπως εἶπε ὁ Ἀν. Ζαΐμης *«ὁμοιάζει μέ ἀσκή φουσκωμένο, τὸ ὁποῖον βλέπων κανένας μακρόθεν νομίζει ὅτι κάτι ἐμπεριέχει, καί αὐτὸ εἶναι γιομάτο ἀέρα»*¹⁰. Ἡ πραγματικὴ νομοθετικὴ καί ἐκτελεστικὴ ἐξουσία παρέμεινε στὰ χέρια τοῦ Καποδίστρια¹¹.

⁹ Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, τομ. 4ος, σελ. 4

¹⁰ Γ. Ροῦσσο, Νεώτερη Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τομ. 1ος, σελ. 408

¹¹ Ἀλ. Δεσποτόπουλος, ἀνωτ. σελ. 82

Ὁ Καποδίστριας μέ τήν ἀπό 20 Ἰανουαρίου διακήρυξή του¹² ὑποσχέθηκε τή σύγκληση Ἐθνοσυνελεύσεως τόν Ἀπρίλιο τοῦ ἴδιου ἔτους ἢ ὁποία θά ψήφιζε τό ὀριστικό πολίτευμα. Ἀναφερόμενος στίς τρεῖς Ἐθνοσυνελεύσεις διαδήλωνε τό προσωρινό τῆς κυβερνήσεως, ἐπέμενε στή νομιμότητα τῆς μεταβολῆς, διαβεβαίωνε περί τῆς κυριαρχίας τοῦ Νόμου καί ἔθετε ὑπό τήν κρίση τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ὅλες τίς «*ἐνέργειές*» του.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση, τή σύγκληση τῆς ὁποίας ὁ Κυβερνήτης ὑποσχέθηκε, συνήλθε κατόπιν ἐπανειλημμένων ἀναβολῶν στίς 11 Ἰουλίου 1829 ὀνομασθεῖσα Δ' Ἐθνοσυνέλευσις ἐν Ἄργει κατά τήν ὁποία ἀναγνώσθηκε ἡ Ἔκθεση τοῦ Κυβερνήτη καί ζητήθηκε νά κριθοῦν οἱ διοικητικές πράξεις τῆς κυβερνήσεώς του¹³. Στή συνεδρίαση τῆς 17ης Ἰουλίου κατατέθηκαν ἡ «*Πρᾶξις τῆς Βουλῆς καθιεροῦσα τό σύστημα τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως*» καί ὅλα τά ψηφίσματα τοῦ Κυβερνήτη, ἐν συνόλῳ δέκα τέσσερα, μεταξύ τῶν ὁποίων καί «*...θ. Ψήφισμα κανονίζον τόν ὀργανισμόν τῶν ὑγειονομείων καί ἕτερον τόν τῶν λιμεναρχείων...*» πού παραπέμφθησαν πρὸς τήν ἐπιτροπήν τῆς Συνελεύσεως¹⁴. Μέ τό Β' ψηφισμά της ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐπικύρωσε τήν «*πράξη*»,

¹² «*Δεχόμενος σύστημα προσωρινῆς Κυβερνήσεως, θεμελιωμένον, ἐν τοσοῦτῳ, ἐπάνω εἰς τὰς βάσεις τῶν πράξεων τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ Ἄστρου καί τῆς Τροιζῆνος... Δέν ἐδέχθην, μ' ὅλα ταῦτα, τό σύστημα τοῦτο, εἰμή ἀφοῦ ἔλαβα τήν γνώμην τῆς Βουλῆς καί τῶν μεταξύ σας πλέον φωτισμένων ἀπό τά φῶτα τῆς πείρας... [καί] Κοινωνοῦντες μετ' ἐμοῦ, θέλουν μεθεῖξαι τῶν ἀγῶνων καί τοῦ ὑπευθύνου μου, περί τούτων δέ θέλει κρίνει ἡ Ἐθνική Συνέλευσις... ὁ μόνος σκοπός τῆς ἀποφάσεώς μου αὐτῆς, εἶναι νά καταχθῆτε τέλος, ὑπό τήν αἰγίδα τῶν νόμων καί νά διαφυλαχθῆτε ἀπό τὰς ὀλεθρίους συνεπειάς Κυβερνήσεως αὐθαρέτου (Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας τομ. 4ος, σελ. 7)*

¹³ «*Χρεωστῶ ἤδη νά σᾶς ἀποδώσω λόγον τῶν διοικητικῶν πράξεών της, καί εἰς σᾶς ἀνήκει νά κρίνετε περί αὐτῶν*» (Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας τομ. 4ος, σελ. 57).

¹⁴ Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας τομ. 4ος, σελ. 87.

δηλαδή τό ΝΗ΄ Ψήφισμα, καί δέχθηκε ὅτι ὑπό τίς συγκεκριμένες συνθήκες ἡ Ἑλλάς ἦταν ἀδύνατον νά κυβερνηθεῖ μέ Σύνταγμα¹⁵.

4. Ἦταν δικτάτωρ ; Γιά τή συγκέντρωση νομοθετικῆς καί ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἀπό τόν διαμορφωτή τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑλβετίας, ἄλλοι τόν ἐπικρίνουν καί ἄλλοι -ἐν ὄψει τῆς καταστάσεως πού ἀντιμετώπισε- τόν δικαιολογοῦν.

Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ πολιτεύματος μέ τό ΝΗ΄ Ψήφισμα τῆς Βουλῆς χαρακτηρίζεται ἀπό νομική ἄποψη πραξικόπημα, διότι ἡ Βουλή καί ὁ Κυβερνήτης ἦσαν ὄργανα προβλεπόμενα ἀπό τό Σύνταγμα τοῦ 1827 καί δέν εἶχαν τήν ἀρμοδιότητα νά τό καταργήσουν, οὔτε νά τό ἀναστείλουν¹⁶ καί κατ' ἐπέκταση νά αὐτοκαταργηθεῖ. Ἡ δέ συγκέντρωση τῆς ἐξουσίας καί ἡ διακυβέρνηση τοῦ Καποδίστρια χαρακτηρίσθηκε ἀπολυταρχική¹⁷, αὐταρχική¹⁸ καί ὅτι ὁ ἴδιος μέχρι τῆς δολοφονίας του ἄσκησε τήν ἐξουσία ὡς δικτάτωρ¹⁹.

Ἡ σύγκριση μέ σύγχρονους θεσμούς εἶναι ἀτυχής, διότι οἱ θεσμοί πρέπει νά κρίνονται βάσει τοῦ συγκεκριμένου τόπου καί

¹⁵ «...Ἐρευνήσασα ὠρίμως καί κατά βάθος τά αἴτια, ὅσα ἐνομιμοποίησαν τήν πεντηκοστήν ὀγδόην πρᾶξιν τῆς Βουλῆς ἐκδοθεῖσαν τήν δεκάτην ὀγδόην Ἰανουαρίου τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ εἰκοστῷ ὀγδῶ· ἐπεξεργασθεῖσα μετ' ἐπιστασίας τόν ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις ἔδωκε λόγον κατά τήν ἐνδεκάτην τοῦ λήγοντος μηνός καί ὅλα τά ψηφίσματα, ὅσα ἀναφέρονται εἰς τόν ἐνεστῶτα προσωρινόν ὀργανισμόν τῆς ἐπικρατείας· ὁμολογοῦσα, ὅτι εἰς τάς δεινάς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι περιεστοίχιζον τήν πατρίδα κατά τόν Ἰανουάριον μῆνα τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ὀγδῶου ἔτους, ἦτον ἀδύνατον νά διοικηθῇ ἡ ἐπικράτεια ἄλλως, εἰμή διά προσωρινοῦ συστήματος..... Ψηφίζει ἄρθ. Α΄ Ἡ πρᾶξις τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, ἐκδοθεῖσα ἐν Αἰγίνῃ τήν δεκάτην ὀγδόην Ἰανουαρίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ὀγδῶου ἔτους, ἐπικυροῦται, τροπολογουμένη ἤδη ὡς ἀκολούθως.....(Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας τομ. 4ος, σελ. 159).

¹⁶ Ν. Ἀλιβιζᾶτος, ἀνωτ. σελ. 39, Ἄν. Παντελῆς, Ἐγχειρίδιο Συνταγματικοῦ δικαίου, 4η ἔκδ. 2018, Νο 167

¹⁷ Σπ. Μαρκεζίνης, Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, τομ. 1ος, σελ. 47

¹⁸ Γ. Ροῦσσοσ, ἀνωτ. τομ. 1ος σελ. 407, Ν. Ἀλιβιζᾶτος, ἀνωτ. σελ. 40-41, Φ.

Σπυρόπουλος, Συνταγματικό δίκαιο, 2018 σελ. 70

¹⁹ Ἄρ. Μάνεσης, Ἑλληνικόν Συνταγματικόν δίκαιον, ἔκδ. Ἀφοί Π. Σάκκουλα, χ.χ. σελ. 162-163

χρόνου πού ἴσχυσαν καί ἐφαρμόσθηκαν. Δικτατορία καλεῖται τό καθεστῶς πού προκύπτει συνήθως μετά ἀπό βίαιη κατάληψη τῆς ἐξουσίας (συχνά κατόπιν πραξικοπήματος), ἡ ὁποία ἀσκεῖται ἀπό ἓνα ἢ περισσότερα πρόσωπα, κατὰ παράβαση τῶν κανόνων δικαίου. Πραξικόπημα καλεῖται ἡ αἰφνίδια, δυναμική πολιτική ἐνέργεια, πού ἀποσκοπεῖ στήν παράνομη ἀνατροπή τῆς κυβερνήσεως ἢ τοῦ πολιτεύματος (συνήθως μέ στρατιωτικά μέσα) γιά τήν ἐγκαθίδρυση ἀντιλαϊκῶν καί ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων. Ἡ λέξις ἀποτελεῖ μεταφορά τοῦ γαλλικοῦ ὄρου *coup d'État* καί ἀπαντᾶται τό πρῶτον τό 1871²⁰.

Ἡ ἔκτακτη καί προσωρινή ἐξουσία μέ τήν ὁποία περιεβλήθη ὁ Καποδίστριας, ἐφ' ὅσον θέλουμε νά τήν ἀναγάγουμε καί νά τή συγκρίνουμε μέ ἄλλους θεσμούς ἐκτιμᾶται ὅτι παραπέμπει στόν θεσμό τοῦ δικτάτορος, ὅχι ὅπως νοεῖται σήμερα καί ἀποδίδει ὁ ἀνωτέρω ὀρισμός, ἀλλά σέ ἐκεῖνον τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου. Στή Ρώμη ὁ δικτάτωρ (*dictator*) ἀποτελοῦσε τήν ἀνωτάτη ἀρχή, πού ἀσκοῦσε πλήρη πολιτική καί στρατιωτική δικαιοδοσία κατὰ τοὺς γραποῦς νόμους καί τά θέσμια τῆς πολιτείας (*dictator legibus scribundis et rei publicae constituendae*) μόνο σέ περιπτώσεις κινδύνων τῆς πολιτείας, διοριζόμενος ἢ ἐπιλεγόμενος ἀπό τοὺς ὑπάτους καί τίς περισσότερες φορές μετά ἀπό γνώμη τῆς συγκλήτου²¹. Γιά τήν ἀνάγκη διορισμοῦ του κυριαρχοῦσε ἡ ἀρχή «*salus populi suprema lex esto*». Ἡ νομιμοποίησή του βασιζόταν στόν εἰδικό «*φρατρικό νόμο*» (*lex curiata de imperio*) τόν ὁποῖο εἰσήγγε στά *comitia curiata* ὁ ὑποψήφιος²². Κατά τή διάρκεια τῆς

²⁰ Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας, λ. δικτατορία, πραξικόπημα.

²¹ Ἰ. Παπασταύρου, Ρωμαϊκή ἱστορία, 1967, σελ. 135

²² Γ. Νάκος, Ἱστορία Ἑλληνικοῦ καί Ρωμαϊκοῦ δικαίου, 1991, σελ. 217

άσκήσεως τῆς δικτατορικῆς ἐξουσίας, ὁ δικτάτωρ ἀσκοῦσε ὑπατική δικαιοδοσία μέ αὐξημένες ἐξουσίες, ἡ δέ ἀρχή τῶν ὑπάτων βρισκόταν σέ ἰδιόρρυθμη νομική ἀδράνεια. Ἡ χρονική διάρκεια ἦταν περιορισμένη· ἔληγε μέ τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἔργου γιά τό ὁποῖο διορίστηκε εἴτε μέ τή λήξη τοῦ ὑπατικοῦ ἔτους, τῆς χρονικῆς διάρκειας τῆς ἐτήσιας λειτουργίας τῆς ὑπατικῆς ἀρχῆς, ὅπωςδῆποτε ὅμως δέν ὑπερέβαινε τούς ἕξι μῆνες²³.

Ἡ προσωρινή ἐκχώρηση τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας στόν Κυβερνήτη ἐνθυμίζει τόν ἀρχαιοελληνικό θεσμό τοῦ αἰσυμνήτη (τοῦ αἴσια νέμοντος), πού ἐκλεγόταν εἴτε διά βίου εἴτε γιά ὀρισμένο χρονικό διάστημα γιά ὀρισμένες ἐνέργειες μέ ἀπεριόριστη δύναμη καί ἐπί τό ἀπλούστερον μποροῦσε νά ὀνομασθεῖ «*αἰρετή τυραννίς*», διέφερε δέ ἀπό τήν βαρβαρική ὄχι διότι δέν ἦταν νόμιμη, ἀλλά διότι δέν ἦταν κληρονομική («...*ἕτερον* [εἶδος μοναρχίας] *δι' ὅπερ ἐν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, οὓς καλοῦσιν αἰσυμνήτας. Ἔστι δέ τοῦθ' ὡς ἀπλῶς εἶπεῖν αἰρετή τυραννίς, διαφέρουσα δέ τῆς βαρβαρικῆς οὐ τῷ μή κατά νόμον ἀλλά τῷ μή πάτριος εἶναι μόνον. Ἦρχον δ' οἱ μέν διά βίου τήν ἀρχήν ταύτην, οἱ δέ μέχρι τινῶν ὠρισμένων χρόνων ἢ πράξεων, οἷον εἶλοντο ποτε Μυτιληναῖοι Πιπτακόν*»)²⁴. Αἰσυμνήτες ἦσαν ὁ Δράκων καί ὁ Σόλων στήν Ἀθήνα, ὁ Πιπτακός στή Μυτιλήνη, ὁ Ζάλευκος στούς Λοκρούς τῆς Κάτω Ἰταλίας καί ὁ Χαρώνδας στήν

²³ Γ. Νάκος, ἀνωτ., σελ. 236.

²⁴ Ἀριστοτέλους, Πολιτικά 1285α, 33-39 καί 1285β, 26-28.

Κατάνη²⁵. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἄλικαρνασσεύς (60-7 πΧ) παραβάλλει τοὺς αἰσυμνήτες πρὸς τοὺς Ρωμαίους δικτάτορες²⁶.

Ἐάν θέλουμε ὅπωςδήποτε τὴ σύγκριση μὲ σύγχρονους πολιτειακοὺς θεσμοὺς, κατὰ τὴν ὀρθότερη γνώμη, μὲ τὴν αὐτοδιάλυση τῆς Βουλῆς καὶ τὴν ἀποδοχὴ τῶν προτάσεων τοῦ Κυβερνήτη καθιερώθηκε εἶδος Προεδρικῆς Δημοκρατίας²⁷.

Ὁ Καποδίστριας κυβερνῶντας αὐταρχικὰ καὶ μὲ νεποτισμὸ, ἐπέτυχε νὰ δημιουργήσῃ καὶ νὰ θέσῃ τὰ θεμέλια τῆς ὀργανώσεως τοῦ νέου κράτους, ἡ δὲ δολοφονία του ὀφείλεται ὄχι μόνο στὴν ἀγγλογαλλικὴ συνωμοσία, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀντίδραση στὸν τρόπο διακυβερνήσεως καὶ κυρίως στὸν παραγκωνισμὸ τῶν προυχόντων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἀπὸ τὴν ἐξουσία²⁸.

5. Ὁ χαρακτήρας τῶν ψηφισμάτων. Τὸ ΝΗ΄ Ψήφισμα, ὑπογραφόμενον ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Βουλῆς, 84 βουλευτὲς καὶ τὸν Α΄ Γραμματέα ὄριζε μεταξὺ ἄλλων: «*ἄρθ. 7. Τὰ ψηφίσματα τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος θέλουν εἶσθαι θεμελιωμένα ἐπάνω εἰς τὰς ἐγγράφους ἀναφορὰς τοῦ Πανελληνίου ἢ τῶν Τμημάτων αὐτοῦ, καθ' ὅσον τὸ ἀντικείμενον τοῦ ψηφίσματος κινεῖται ἀπὸ τὴν Διοίκησιν ἢ καὶ ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν.*

ἄρθ. 9. Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἔχει πλησίον του ἓνα Γενικὸν Γραμματέα, φέροντα τίτλον του Γραμματέως τῆς

²⁵ Γ. Παπαντωνίου, Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία, τομ. Α΄, 1979, σελ. 201, Ἰ.

Παπασταύρου, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, 1972, σελ. 96

²⁶ Ἀριστοτέλους Πολιτικά, ἔκδ. Πάπυρος, τομ. Β΄ σελ. 194 σημ. 1.

²⁷ Ἄλ. Δεσποτόπουλος, ἀνωτ. σελ. 83

²⁸ Ν. Δραγούμης, Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις (ἔκδ. Ἑρμῆς, 1973), τομ. Α΄ σελ. 198, Φ. Σπυρόπουλος, ἀνωτ.

Έπικρατείας, ὅστις προσυπογράφεται εἰς τὰ ψηφίσματα καί εἰς τήν ἀλληλογραφίαν»²⁹.

Τά ψηφίσματα τοῦ Κυβερνήτη δέν πρέπει νά συγχέονται μέ τή σύγχρονη ἔννοια τῶν ψηφισμάτων. Ψηφίσματα καλοῦνται οἱ αὐτοτελεῖς, αὐξημένης τυπικῆς ἰσχύος πράξεις συντακτικῶν ἢ ἀναθεωρητικῶν συνελεύσεων. Τό περιεχόμενό τους εἶναι εἰδικοῦ συντακτικοῦ χαρακτήρα ἐνίοτε ὅμως μπορεῖ νά εἶναι ἀπλῶς νομοθετικοῦ. Ἔχουν ἀποσπασματικό χαρακτήρα καί περιορισμένη χρονική ἰσχύ, δεδομένου ὅτι τά ψηφίσματα ἔχουν προσωρινό χαρακτήρα. Τό περιεχόμενό τους εἶναι δυνατόν νά ἀφοροῦν: *α)* στή ρύθμιση εἰδικῶν ἐπειγόντων θεμάτων τοῦ κρατικοῦ ἢ κοινωνικοῦ βίου, *β)* στήν ὀργάνωση τῆς διαδικασίας τῆς ἀσκήσεως τοῦ συντακτικοῦ ἢ νομοθετικοῦ ἔργου, *γ)* στήν προκαταρκτική ρύθμιση θεμελιωδῶν ζητημάτων σχετιζομένων ἀμέσως πρὸς τό πολίτευμα τοῦ κράτους, *δ)* στή θέση ἐν ἰσχύϊ τῆς σχηματισθείσης ὀριστικῆς συντακτικῆς βουλήσεως. Προερχόμενα ἀπό τόν συντακτικό νομοθέτη καί ἐκφράζοντα τή βούλησή του εἶναι τῆς αὐτῆς τυπικῆς νομικῆς ἰσχύος μέ τό Σύνταγμα καί δεσμεύουν τόν κοινό νομοθέτη³⁰.

Ἐάν πρέπει νά συγκρίνουμε τά ψηφίσματα τοῦ Κυβερνήτη, προσομοιάζουν μέ τίς προβλεπόμενες στό ἄρθ. 44 τοῦ ἰσχύοντος Συντ. Πράξεις Νομοθετικοῦ Περιεχομένου (ΠΝΠ) τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, πού ἐκδίδονται μετά ἀπό πρόταση τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καί πρέπει νά ἐπικυρωθοῦν ἀπό τή Βουλή, ἐντός τῆς προβλεπομένης συνταγματικῆς προθεσμίας,

²⁹ Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, τομ. 4ος, σελ. 4

³⁰ Ἀρ. Μάνεσης, Ἑλληνικόν Συνταγματικόν δίκαιον (Ἀφοί Π. Σάκκουλα, χ.χ.), σελ. 249 ἔφ.

διαφορετικά παύουν να ισχύουν. Όπως σημειώνεται τα ψηφίσματα του Κυβερνήτη ήσαν πράξεις του θεμελιωμένες σε αναφορές του Πανελληνίου, το οποίο έπειχε θέση Βουλής, αλλά δεν ήταν αντιπροσωπευτικό όργανο³¹.

Έκτός από τα Ψηφίσματα, ο Καποδίστριας εξέδιδε και πράξεις που ονομάζονταν «*Διαταγές*», συνήθως εκτελεστικές ψηφίσματος. Έτσι στις 13 Απριλίου 1828, λαμβάνοντας υπόψη το Ι΄ Ψήφισμα που όριζε τις διοικητικές περιφέρειες «*καί επί σκοπῷ τοῦ ν΄ ἀπολαύσωσιν, ὅσον ἐνδέχεται ταχύτερον, οἱ κάτοικοι ἐκάστου τμήματος τά καλά νομίμου καί τακτικῆς δημοσίου οἰκονομίας, διατάττει*» ότι θα διορισθοῦν Ἑκτακτοὶ Ἐπίτροποι στά διάφορα τμήματα τῆς ἐπικρατείας (ἄρθ. 1) καί προσδιορίζει τίς ὑποχρεώσεις τους (ἄρθ.2)³².

6. Ἡ πανώλης. Τόν Ἀπρίλιο 1828 πανούκλα ἐνέσκηψε στήν Πελοπόννησο. Ἡ πανώλης, πού σπανιώτατα εἰσέβαλε στό Αἰγαῖο καί στήν Πελοπόννησο³³, ἐμφανίσθηκε στά Μεσσηνιακά φρούρια, πού κατεῖχε ὁ Ἴμπραήμ καί μεταδόθηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἀνταλλαγῆς Ἑλλήνων μέ Αἰγύπτιους αἰχμαλώτους καί μάλιστα ἀπό τά πλοιάρια πού ἔφεραν τούς κατόπιν ἐξαγορᾶς ἀπελευθερωθέντες αἰχμαλώτους τῆς αἰγυπτιακῆς στρατιᾶς³⁴. Κατ' ἄλλη ἐκδοχή, πρωτοεμφανίσθηκε στήν Ὑδρα καί στίς Σπέτσες καί ἀπό ἐκεῖ

³¹ Ἄντ. Παντελῆς, Ἐγχειρίδιο Συνταγματικοῦ δικαίου, 4η ἐκδ., Νο 167, σελ. 199

³² Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, τομ. 4ος, σελ. 335

³³ Ἀντίθετα κάθε χρόνο στήν Κωνσταντινούπολη, τή Σμύρνη, τήν Ἀδριανούπολη καί τή Θεσσαλονίκη, δηλαδή τίς μεγάλες πολυάνθρωπες πόλεις «*κατελυμαίνετο ἡ ἐπάρατος νόσος*». Στήν ἀρχή τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε εἰσβάλει στήν Κέα καί παρ' ὀλίγο νά ἐξολόθρευε ἀπό τούς ἐφήβους καί ἄνω τούς κατοίκους, ὅπως καί τῦφος στό Ναύπλιο (Ν. Δραγούμης, ἄνωτ. σελ. 101-102).

³⁴ «*τοῦ Ἴμβραχῆμ πασᾶ τό στρατόπεδον μᾶς κατετόξευσε τήν πανώλην· αὐτή διεδόθη εἰς τάς νήσους Πετωῶν καί Ὑδρας, εἰς τό Ἄργος καί εἰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου*». βλ. Ἀρχεῖα Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, τομ. 4ος, σελ. 58, Δ. Κόκκινος, ἄνωτ. σελ. 318.

έξαπλώθηκε σέ ὅλη σχεδόν τήν Πελοπόννησο³⁵. Τήν ἐμφάνιση τῆς ἐπιδημίας στά δύο νησιά πληροφορήθηκε ὁ Καποδίστριας εὐρισκόμενος στό Ναύπλιο³⁶.

Στήν Ἀργολίδα, ἐμφανίσθηκε, στό χωριό Μέρμπακα (Ἁγία Τριάδα) καί ἀπό ἐκεῖ μεταδόθηκε στήν πόλη τοῦ Ναυπλίου, προσβάλλοντας πρώτα φτωχές οἰκογένειες, πού διέμεναν σέ παραπήγματα στήν πύλη τῆς Ξηραῖς³⁷. Στή συνέχεια, μεταδόθηκε στό Ἄργος καί ἐξαπλώθηκε ὡς τά ὄρεινά Καλάβρυτα. Ἐκτός ἀπό τήν πόλη τῶν Καλαβρύτων, προσέβαλε καί τά χωριά Σόλο, Περιστέρα, Κερπινή, τό Βραχινί³⁸ καί τό Λεχοῦρι³⁹. Ὁ ἔκτακτος ἐπίτροπος Καλαβρύτων Γ. Μαυρομμάτης, βοηθούμενος ἀπό τόν ὑγειονόμο λοχαγό Π. Διαμαντίδη καί μόνιμους (δηλαδή ἐργαζόμενους στά λοιμοκαθαρτήρια, πού περισυνέλεξαν τοὺς νεκρούς ἀπό λοιμώδη νοσήματα), ἔθεσε ὑπό ἔλεγχου τήν ἐπιδημία. Ἀλλά καί τό αἰγυπτιακό στρατόπεδο, ἀποδεκατιζόταν καθημερινά καί ὁ Ἴμπραήμ ἀναγκάστηκε νά ἀπομονωθεῖ σέ πλοῖο στό λιμάνι τῆς Μεθώνης.

³⁵ Ἀθ. Φωτόπουλος, Ἱστορικά καί λαογραφικά τῆς Αἰγιαλείας καί Καλαβρύτων, Ἀθήναι 1982, σελ. 249. Μ. Οἰκονόμου, Ἱστορικά τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας τομ. Β' Ἀθήναι 1957 σελ. 285. Θ. Σουλογιάννης, Ἡ ὑγιεινή κατά τόν Ἄγωνα τοῦ 1821 στήν Πελοπόννησο, = Πρακτικά Α' Διεθνοῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν σπουδῶν, τομ Γ' 1976-1978, σελ. 262-263. C. Vacalopoulos, Nouveaux éléments historiques sur la propagation de la peste en Péloponnèse en 1828, = Πρακτικά Α' Συνεδρίου τομ. Γ' σελ.σελ. 150-155. βλ καί J. S. Mangeart, Souvenirs de la Morée, Paris 1830 = Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 τομ. Δ', σελ. 102-108.

³⁶ Ν. Δραγούμης, ἄνωτ. σελ. 104

³⁷ βλ. Μ. Λαμπρινίδης, Ἡ Ναυπλία (ἐκδ. Δ' 2001), σελ. 279

³⁸ Β. Παπαγεωργίου, Ἡ πάνωλης στό Βραχινί καί τά Καλάβρυτα, ἀλληλογραφία Καποδιστρίου-Μαιζόν=Ἐπετηρίς τῶν Καλαβρύτων, τομ. Δ' (1972), σελ. 60-71.

³⁹ Στήν Περιστέρα, ἡ νόσος μεταδόθηκε στίς 5 Ἰουνίου ἀπό γυναίκα πού ἦρθε ἀπό τό Βραχινί, ἀλλά διαπιστώθηκε στίς 18 Ἰουνίου. Ὁ ὑγειονόμος Διαμαντίδης μετέβη συνοδευόμενος ἀπό μόνιμους, καθάρισε τά σπιτία καί ἔδωσε ὁδηγίες. Ἐπειδή, δέν παρατηρήθηκε ἐξάπλωση τῆς νόσου τίς ἐπόμενες ἡμέρες, ἐπιτράπηκε ἡ κυκλοφορία, στίς 28 Αὐγούστου. Στό Σόλο μεταδόθηκε ἀπό τήν Περιστέρα στίς 31 Ἰουνίου. Καί στά δύο χωριά προσεβλήθησαν 70 ἄτομα καί ἐσώθησαν μόνο 5.

Ὁ Καποδίστριας, πού εἶχε σπουδάσει ἰατρική στήν Πάντοβα καί εἶχε ἀσκήσει καί τό ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ στήν Κέρκυρα⁴⁰, ἔλαβε ἀμέσως δρακόντεια μέτρα. Ἀπέστειλε στά δύο νησιά, στίς 14/26 Μαΐου, τόν ἀδελφό του Βιάρρο ἕκτακτον ἐπίτροπον Δυτικῶν Σποράδων μέ πλήρεις ἀρμοδιότητες καί τμήμα στρατοῦ, ἐπιβάλλοντας ἀποκλεισμό ἀπό τήν ἄλλη Ἑλλάδα. Ταυτόχρονα, οἱ συνοικίες στίς ὁποῖες σημειώθηκαν τά κρούσματα ἀπομονώθηκαν.

Στήν Αἴγινα, ὅπου σημειώθηκαν ἀραιά κρούσματα ἀναφέρεται⁴¹ ὅτι διετάχθη τό κλείσιμο τῶν ἐκκλησιῶν καί τῶν σχολείων καί ἀπαγορεύθηκε ἡ ἐπικοινωνία μέ τήν Πελοπόννησο. Ὅμως, μάλλον τό ἀντίθετο συνάγεται. Εἰδικώτερα, ὅπως καταγράφει ὁ Ν. Δραγούμης⁴², ὅταν ὁ Καποδίστριας κατέπλευσε στήν Αἴγινα καί πληροφορήθηκε ὅτι καί ἐκεῖ μεταδόθηκε «*τό μόλυσμα*» κατέλυσε μακριά ἀπό τήν πόλη στήν Περιβόλα. Καί κατά τή γνώμη ὅσων εἶχαν προηγούμενη ἐμπειρία, δέν ἐπρόκειτο περί λοιμοῦ. Γί' αὐτό δέν μετέβαλαν τίς συνήθειες, οὔτε στήν τροφή, οὔτε στήν ἐπικοινωνία, οὔτε στή διασκέδαση⁴³.

Ὁ Κυβερνήτης ἐπιβιβάσθηκε στό ρωσικό πλοῖο *Ἑλένη* καί περιῆλθε τά μολυσμένα νησιά, στά ὁποῖα ἐγκατέστησε ἐπιστάτες,

⁴⁰ βλ. Ἐλ. Κούκκου, Ἴ. Καποδίστριας, ὁ ἄνθρωπος, ὁ διπλωμάτης (14^η ἔκδ. Ἀθήνα, 2001), σελ. 13-16. Ἡ αἴθουσα τελετῶν, ὅπου τελεῖται καί ἡ ὄρκωμοσία τῶν ἀποφοίτων τῆς Ἰατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάντοβα, κοσμεῖται μέ τοιχογραφία πού παριστᾷ τόν Καποδίστρια, διότι θεωρεῖται ἀπό τοὺς ἐπιφανεῖς πτυχιούχους του (πληροφορία τῆς ἱατροῦ - φιλολόγου κ. Ἐ. Πουλάκου-Ρεμπελάκου, καθηγήτριας τῆς Ἱστορίας τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς στοῦ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν).

⁴¹ Σπ. Μαρκεζίνης, Πολιτική Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, τομ. 1ος, σελ. 65, ἄνευ παραπομπῆς σέ πηγή.

⁴² Ν. Δραγούμης, ἄνωτ. σελ. 107

⁴³ « *Χρεία δέ νά σημειώσω ὅτι, κατά τήν γνώμην τῶν ἐν Αἴγινη εἰδόντων ἐκ πείρας τήν νόσον, δέν ἦτο λοιμός ἢ ἐπιδημία· διά τοῦτο οὔτε τήν δίαιταν μετεβάλομεν, οὔτε τήν πρός ἀλλήλους συγκοινωνίαν διεκόψαμεν, ἀλλ' οὔτε τήν εὐθυμίαν ἐμετριάσαμεν*» (Ν. Δραγούμης ἄνωτ. σελ. 108).

ύγειονόμους καί έπόπτες έφαρμογής τών μέτρων τόν Ίωάννη Κωλέπτη στήν Ύδρα, πού είχε σπουδάσει ίατρική στήν Πίζα, καί τόν Άναστάσιο Λόντο στίς Σπέτσες⁴⁴. Στήν Πελοπόννησο, μέ τά ίσχνά τότε μέσα, ό Καποδίστριας όπου έμφανιζόταν πανώλης «σήκωνε ύγειονομική γραμμή». Όταν τό καλοκαίρι τοϋ 1828 ήλθε τό γαλλικό έκστρατευτικό σϋμα υπό τόν στρατηγό Μαιζών, μέ σκοπό τήν έκδίωξη τοϋ Ίμπραήμ, αλλά καί άπώτερο σκοπό νά καταστει γαλλική άποικία ή Μεσσηνία, έστειλε έπιτρόπους καί ένα γιατρό, μέ τήν έντολή νά έπιστήσει τήν προσοχή για μέτρα ύγειονομικά στα μέρη άπό τά όποια άποχωροϋσαν οί όθωμανικές φρουρές. Τά μέτρα πού έλαβε ό Καποδίστριας ήσαν αύστηρά, αλλά άποτελεσματικά, πρωτοφανή για τήν Έλλάδα, άν αναλογισθοϋμε ότι ή αντιμετώπιση τής πανώλους ήταν «...έργον έτι έπιπονώτερον καί άλγεινότερον έν μέσω έθνους πάντη ύγειονομικών διοικημάτων άπείρου»⁴⁵. Όμως, όπως αναφέρει στήν Έκθεσή του ό Καποδίστριας «τό έθνος έπέρασε καί τόν νέον αύτόν πειρασμόν μέ τήν εύγενή άνδρείαν καί τήν θαυμαστήν άφοσίωσιν, μέ τά όποια χαρακτηρίζεται, καί κατεπάλαιοσε καί τό νέον αύτό δυσκαταγώνιστον δεινόν. Μ' όλον ότι αί ύγειονομικάί γραμμαί έπρόβαλλαν άνυπερβλήτους δυσκολίας, ό έσωτερικός όργανισμός έκανονίσθη. Αί δημογεροντίαι, οί Έκτακτοι Έπίτροποι καί οί Προσωρινοί Διοικηταί έσυστήθησαν· κατεστάθησαν παρομοίως, τά

⁴⁴ βλ. Ν. Δραγούμης, άνωτ., σελ. 104

⁴⁵ Έπιστολή Καποδίστρια πρός τόν στρατηγό Μαιζών, στίς Ξ. Μπαλωτή, Μαιζών, έκδ. Έλληνική Εϋρωεκδοτική, σελ. 166

ύγειονομεΐα, τά λιμεναρχεΐα, αΐ άστυνομΐαι καΐ διερρυθμΐσθησαν τά τελωνεΐα»⁴⁶.

Ό τρόπος έφαρμογής τών ύγειονομικών μέτρων από τούς άνθρώπους τοϋ άδελφοϋ του Βιάρου προκάλεσαν τήν έντονη δυσφορία τοϋ λαοϋ. Η συμπεριφορά τους ήταν αύθαΐρετη, δυναστική καΐ έχθρική άπέναντι παντός παραπόνου, όπως καΐ τοϋ ίδιου τοϋ Βιάρου, ό όποΐος στερούμενος πολιτικότητας, καλύτερα θά ήταν νά έξακολουθοϋσε «*καλλιεργών έν Κερκύρα σταφΐδας καΐ θριδάκας* [σ.σ.μαρούλια]⁴⁷. Χειρότερος όλων ήταν ό έπιστάτης τής Ύδρας, ό όποΐος φυλάκισε στο Μπούρτζι δύο Ύδραιοϋς, όταν διαμαρτυρήθηκαν για τήν ίταμή συμπεριφορά του. Η ήχώ τής κατακραυγής τών ταλαιπωρουμένων έφθανε στον Καποδΐστρια μέσω άναφορών τών όργάνων τοϋ Βιάρου καΐ θεωροϋσε τίς διαμαρτυρίες είτε υποβολιμαΐες, είτε ότι προέρχονταν από άνθρώπους άνίκανους νά άντιληφθοϋν, ότι τά μέτρα άποσκοποϋσαν στή σωτηρία τους⁴⁸. Η άντιπολίτευση έκμεταλλεύθηκε τή δυσφορία τοϋ λαοϋ καΐ άποκάλεσε τον Κυβερνήτη τύραννο, για τό σύνολο τών μέτρων που έλαβε για τήν ύγεία τών πολιτών καΐ ότι υπό τό πρόσχημα δήθεν τής έπιδημΐας απέβλεψε στή ματαιΐωση συγκλήσεως τής Έθνοσυνελεύσεως. Τελικά ή Έλλάδα διέφυγε τον κίνδυνο από τή γενΐκευση τής πανώλους⁴⁹.

Τά συμπτώματα τής πανώλους διήρκεσαν άρκετούς μήνες. Τον Δεκέμβριο, ή πανώλης έξακολουθοϋσε νά μαστΐζει τά Καλάβρυτα καΐ τό χωριό Βραχνΐ. Ό Μαιζών, μέ τήν από 16

⁴⁶ Άρχεΐα Έθνικής Παλιγγενεσίας, τομ. 4ος, σελ. 58

⁴⁷ Ν. Δραγούμης, άνωτ. σελ. 107

⁴⁸ βλ. Δ. Κόκκινος, άνωτ., σελ. 318

⁴⁹ βλ. Σπ. Μαρκεζΐνης, άνωτ., σελ. 65

Νοεμβρίου 1828 έπιστολή του διαμαρτυρήθηκε στον Κυβερνήτη, ότι ψευδώς είχαν διαβεβαιώσει τον Γάλλο στρατηγό όταν αποβιβάστηκε στην Πελοπόννησο, ότι δεν είχαν πληγεί από την πανώλη τό χωριό Βραχνί τής Αχαΐας καθώς και τά Καλάβρυτα. Οί Γάλλοι συνέβαλαν στην αντιμετώπιση τής νόσου, επιβάλλοντας άποκλεισμό («*ύγειονομικόν μεθόριον*»), μέ τή χορήγηση ζωοτροφών, ένδύματων και μέχρι τό τέλος τοῦ Δεκεμβρίου «*έξέκοψαν τό σπέρμα τής τρομεράς έπιδημίας*»⁵⁰.

7. Τό ΙΕ΄ Ψήφισμα και ή Ύγειονομική Διάταξη. Στίς 20 Αύγούστου ψηφίσθηκε τό ΙΕ΄ Ψήφισμα τής *Έλληνικής Πολιτείας*, πού μαζί μέ τήν Ύγειονομική Διάταξη είχαν τό ακόλουθο περιεχόμενο:

Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρό παντός άλλου τιθέμενος τήν συντήρησιν τής κοινής υγείας έναντίον πάσης έξωτερικής νόσου, συντήρησιν, ή όποία πραγματοποιείται διά μόνης τής συστάσεως ύγειονομείων, έφωδιασμένων μέ τάς άναγκαίας και όμοιομόρφους διατάξεις και όδηγίας· Ακούσας και τήν γνώμην τοῦ Πανελληνίου,

Ψηφίζει

Α΄. Αί ύπ΄ άριθ 5645 καταχωρηθεισαι είς τά Αρχεία τής Κυβερνήσεως ύγειονομικαί διατάξεις τής σημερινής ήμέρας θέλουν είσθαι έν άκριβεϊ χρήσει καθ΄ όλα τά ύγειονομεία τής έπικρατείας....Β΄....

Έν Αίγινή τήν 20 Αύγούστου 1828

Ό Κυβερνήτης

Ί. Α. Καποδίστριας

⁵⁰ Αρχεία Έθνικής Παλιγγενεσίας, τομ. 4ος, σελ. 59, βλ. και J. Mahgeart, Άναμνήσεις από τάς Πάτρας, Έκδ. Φαρφουλάς, 2019, κεφ. 14ο.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας

Σ. Τρικούπης

ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Τμῆμα Β΄

Καθήκοντα τῶν ἐπὶ τῆς δημοσίου ὑγείας, τῶν ἐπὶ τῆς ἀποθήκης πραγμάτων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ λοιμοκαθαρηρίου

85. Οἱ ἐν τῷ λοιμοκαθαρηρίῳ ὑπουργοῦντες εἶναι: Ὁ ἐπιστάτης τοῦ λοιμοκαθαρηρίου· Ὁ ἀποθηκάριος· Ὁ ἀρχιφύλαξ· Ὁ πρωταεριστής, ἢ ὁ ἐπὶ τῶν ἀεριστῶν· Ὁ ἀρχηγός τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως ξηρᾶς καὶ θαλάσσης· Ὁ ἐφημέριος. Ὅλοι δὲ οὗτοι ὑπόκεινται εἰς τὸν ἐπιστάτην, ἐνεργοῦντες κατὰ τὰς διαταγὰς του...

95. Ὁ ἐφημέριος τοῦ λοιμοκαθαρηρίου ἐξαγορεύει τοὺς ἀσθενεῖς, εἰς ἀπαιτουμένην ἀπόστασιν, καί, ὅταν κάμη χρεῖα νά μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ἄχραντα μυστήρια, καλύπτεται ἀπὸ ἐπανωφόριον κετρανωμένον [σ.σ. ἀλειμμένο μὲ κατράμι], φορεῖ χειρόκτια κετρανωμένα καὶ τζούκαρα (γαλέντζες) καὶ μεταδίδει τὴν θείαν κοινωνίαν διὰ τινος ράβδου, ἣτις εἰς τὸ ἄκρον ἔχει βαθούλωμα εἰς εἶδος κοχλιαρίου.

96. Ἐκτελοῦντος τοῦ ἱερέως τὰ θρησκευτικὰ χρέη, εἶναι ἀνάγκη νά παραστέκῃ ἰκανῶς ἀπέχων τοῦ ἀσθενοῦς, ὁ ἐπιστάτης ἢ ἄλλος παρ' αὐτοῦ διωρισμένος, διὰ νά παρατηρῆ μὴ γίνῃ παράβασις τῶν ὑγειονομικῶν προφυλάξεων.

.....

Τμήμα Ι'

Μέτρα, τά όποΐα λαμβάνονται έν καιρῶ έπικρατοϋντος λοιμοϋ ή άλλης έπιδημικής νόσου είς τό έσωτερικόν ή είς τά σύνορα.

.....

251. Έάν άναφανή λοιμός ή άλλη τις έπιδημική νόσος είς πόλιν τινά ή χωρίον, διορίζεται πάραυτα στρατιωτική ύγειονομική γραμμή, άνάλογος τής έκτάσεως τοϋ τόπου, όπου ό λοιμός έπικρατεί...

285. Άν περιστάσεως τυχούσης, πόλις τις ή χωρίον είναι ύποπτα λοιμοϋ, συγχρόνως μετά τήν περιστοίχισίν των υπό ύγειονομικής γραμμής, άνάγκη πᾶσα νά ληφθῶσιν εύθέως τά έξής μέτρα: Υποχρεοϋνται οί κάτοικοι νά μένουν είς τά ίδια·

Έμποδίζεται πᾶσα θρησκευτική τελετή · Δέν σημαίνονται οί κώδωνες...

310. Είς τήν παροϋσαν διάταξιν έξετέθησαν ήδη όλα τά περί ύγείας μέτρα, τά όποΐα ήμπορεί νά έπαυξήση ή φρόνησις τοϋ ύγειονομείου και τοϋ ίατροσυμβουλίου».

Άπό τά προβλεπόμενα αύστηρά μέτρα τής 'Υγειονομικής Διατάξεως δέν ύπάρχουν γραπτές μαρτυρίες ότι άπαγορεύθηκε στην Πελοπόννησο πάσα θρησκευτική τελετή και ή σήμανση τῶν κωδώνων, οϋτε ότι διετάχθη τό κλείσιμο τῶν έκκλησιῶν και σχολείων στην Αίγινα.

8. Συμπέρασμα. Η Δ' έν Άργει Έθνοσυνέλευση μέ τό Β' Ψήφισμα έπικύρωσε τό ΝΗ' Ψήφισμα τής 18ης Ίανουαρίου 1828 τής προηγούμενης Βουλής που έκχώρησε τή νομοθετική έξουσία

στον Κυβερνήτη. Ἡ συγκέντρωση καὶ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας στό πρόσωπο τοῦ Καποδίστρια πρέπει νά κρίνεται βάσει τῆς τότε καταστάσεως · δέν τόν κατέστησε δικτάτορα μέ τά σημερινά κριτήρια. Ἐάν ὑποχρεωτικά πρέπει νά τόν συγκρίνουμε μέ ὁμοίους θεσμούς κατανοεῖται ὁ χαρακτηρισμός μάλλον τοῦ δικτάτορα τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἢ τοῦ αἰσυμνήτη τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ δικαίου, ἢ ὅτι δημιουργήθηκε εἶδος προεδρικῆς δημοκρατίας.

Ἐμμέσως, διά τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ ΝΗ΄ Ψηφίσματος, ἐπικυρώθηκαν καί ὅλα τά ὑποβληθέντα στήν Ἐθνοσυνέλευση ψηφίσματα, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τό ΙΕ΄ Ψήφισμα τῆς 20ης Αὐγούστου 1828 μαζί μέ τήν Ὑγειονομική Διάταξη.

Ὡς πρὸς τό ἐάν ὁ Καποδίστριας ἔκλεισε τίς ἐκκλησίες πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς πανώλης, δέν ὑπάρχουν ἄμεσες διαγνωστικές (γραπτές) πηγές. Ἡ μόνη ἱστορική καταγραφή εἶναι ἡ προαναφερθεῖσα ἀπό τόν Σπ. Μαρκεζίνη, ἄνευ περαιτέρω παραπομπῆς σέ πηγή. Ὁ Κυβερνήτης ἀσκώντας αὐταρχική ἐξουσία, δέν ἀποκλείεται νά διέταξε τό κλείσιμο τῶν σχολείων καί τῶν ἐκκλησιῶν στήν Αἴγινα, ἀλλά δέν εἶναι βέβαιον ὅτι πραγματοποιήθηκε ἡ διαταγή, πολλῶ δέ μάλλον ὅτι ἀπαγόρευσε τή θεία κοινωνία. Καί τοῦτο διότι κατά τόν Ν. Δραγούμη, οἱ ἐντόπιοι ἀπό προηγούμενη ἐμπειρία στό νησί δέν θεώρησαν ὅτι ἐπρόκειτο περί λοιμοῦ καί γι' αὐτό δέν μετέβαλαν τίς συνήθειές τους, οὔτε στήν τροφή, οὔτε στήν ἐπικοινωνία, οὔτε στή διασκέδαση.

9 Μαΐου 2020